

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเน้นเศรษฐกิจเป็นหลัก ละเลยเรื่องสิ่งแวดล้อม สังคม คุณภาพชีวิต และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงโทรมลพิษจึงส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคน โดยเฉพาะสตรีซึ่งมีโอกาสและทางเลือกจำกัด ในขณะที่อดีตสตรีมีบทบาทในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตั้งได้กล่าวมาแล้วว่ามุ่งศึกษาถึง แนวคิด วิธีการ และกระบวนการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ทางลึกและ การสังเกตกิจกรรมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่าง เพื่อสรุปปรากฏการณ์ที่มองเห็นไปหาทฤษฎี หลักการหรือความเป็นนามธรรม สำหรับผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้นำสตรี

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ศึกษามีจำนวน 6 คน มีอายุตั้งแต่ 40 ปี ถึง 70 ปี การศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาโท ประกอบอาชีพเป็นผู้บริหารระดับผู้อำนวยการ หัวหน้างานในองค์กรเอกชน และธุรกิจส่วนตัว

ผู้นำสตรีนักวิชาการที่ศึกษามีจำนวน 3 คน มีอายุ 48 ปี 49 และ 58 ปีตามลำดับ การศึกษาระดับปริญญาโท 2 คน ปริญญาเอก 1 คน ประกอบอาชีพรับราชการ

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านระดับอำเภอที่ศึกษามีจำนวน 8 คน ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีของอำเภอเมืองเชียงใหม่ สันทราย แม่ริม สารภี หางดง สันป่าตอง แม่แตง และอำเภอแม่สาย มีอายุตั้งแต่ 30 ปีถึง 64 ปี การศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี ประกอบอาชีพแม่บ้านและค้าขาย

1.2 แนวคิดของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีมีแนวคิดในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ดังนี้

1.2.1 การจัดการทรัพยากรน้ำ

ผู้นำสตรีมีแนวคิดที่ต้องอาศัยความร่วมมือของชุมชนที่จะช่วยฟื้นฟูแหล่งน้ำมิให้เน่าเสียเพื่อนำไปผู้การมีน้ำใช้เพื่อการผลิตและการยังชีพ ที่สำคัญผู้หญิงต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่เน้นการแก้ไขด้วยการจัดทำแผนงาน โครงการเพื่อแก้ไขปัญหา กิจกรรมที่ดำเนินการคือ โครงการรักแม่ปิง แผนงานฟื้นฟูสภาพแวดล้อมแม่ปิง ซึ่งเน้นการแก้ไขที่คน ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่า เพราะมนุษย์ตัดไม้ทำลายป่าทำให้น้ำแห้งแล้ง ทางแก้ไขนอกจากจะต้องขุดลอกคูคลองแล้วต้องปลูกป่าด้วย

1.2.2 การจัดการทรัพยากรป่า

ผู้นำสตรีมีแนวคิดสอดคล้องกันว่า การจัดการทรัพยากรป่าต้องปลูกฝังจิตสำนึกที่เด็กให้รักป่าเพราะขณะนี้มีมนุษย์เราเป็นผู้ทำลายป่า ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนบางท่านมีแนวคิดที่ว่าป่าไม้ถูกทำลายเพราะประชากรเพิ่มมากขึ้น ทางแก้ไขต้องควบคุมจำนวนประชากร และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ โดยเฉพาะอธิบดีกรมป่าไม้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การรักษาป่าสำเร็จ ต้องมีกองทุนเพื่อสนับสนุน โครงการ โดยเฉพาะกองทุนรักป่า กระบวนการทำงานที่สำคัญคือประชาชนต้องมีส่วนร่วม และรู้จักใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้สิทธิชุมชนจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นด้วยตนเอง แต่ขณะนี้การจัดการมีลักษณะต่างคนต่างทำ ควรประสานงานกันให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดที่สังคมอุตสาหกรรมเป็นบ่อเกิดแห่งการทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม วิธีชีวิตแบบดั้งเดิมกลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด หากต้องการแก้ไขต้องพยายามมิให้สังคมพัฒนาไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมเต็มตัว เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมมากกว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การศึกษาจะช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้แต่ระบบการเมืองต้องเอื้ออำนวยด้วย หากรัฐยังมีนโยบายสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่แม้ประชาชนจะเข้มแข็งอย่างไรก็สู้ไม่ได้ และที่สำคัญคือเหตุที่คนทั่วไปไม่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าเพราะแต่ละคนคิดว่ามีเจ้าหน้าที่จัดการอยู่แล้ว เมื่อหน้าที่แยกส่วนกัน ทุกคนจึงคิดแต่ว่าจะทำหน้าที่ของตัวเอง ไม่ได้มองว่าปัญหาเกิดจากสิ่งอื่นที่เชื่อมโยงกัน ดังนั้น การแก้ไขทุกคนต้องรู้ถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการใช้สิทธิและหน้าที่ในเรื่องสิ่งแวดล้อมก่อน ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดว่า ในเขตเมือง

มิได้รับประโยชน์จากป่าโดยตรงจึงไม่ให้ความร่วมมือในการรักษาป่า รวมทั้งการท่องเที่ยวทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า การแก้ไขปัญหาหาคำนับนั้นสัมพันธ์กับการแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ดังนั้นจึงต้องปลูกป่าเพิ่มมากขึ้น

1.2.3 การจัดการขยะ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดที่ต้องกลับไปจัดการขยะแบบยุคก่อนโดยต้องจัดการขยะในบ้านให้ได้ก่อนปัญหาจึงจะลดลง และต้องแยกขยะก่อนทิ้ง ในเมืองต้องจัดการขยะแบบยั่งยืนโดยต้องเข้าใจก่อนว่าจะลดปริมาณขยะได้ต้องลดการบริโภคของมนุษย์ รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดว่าในชนบทมีการจัดการขยะตามธรรมชาติด้วยสัตว์เลี้ยงอยู่แล้ว คนในเมืองกลับเห็นว่าชนบทสกปรกทั้งที่ในเมืองเต็มไปด้วยขยะ เมื่อการท่องเที่ยวเข้าไปถึงชนบททำให้เกิดขยะมากขึ้น ปัจจุบันคนมีทัศนคติว่าการกำจัดขยะคือการเอาสิ่งเน่าเหม็นพ้นจากตัวแต่จะไปอยู่ที่ไหนก็ได้ และทัศนคติว่าการจัดการขยะมีผู้รับผิดชอบอยู่แล้วทำให้แต่ละคนไม่มีส่วนร่วมในการจัดการ ทางแก้ไขต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องนี้ด้วยตนเอง

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในการจัดการขยะว่า เดิมในชนบทมีการจัดการขยะอยู่แล้วด้วยการเผาหรือฝัง ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทในการจัดการมากขึ้น แต่พบปัญหาคือชุมชนบ้านจัดสรรไม่ให้ความร่วมมือกับท้องถิ่นในการแยกขยะ

1.2.4 การทำเกษตรและการผลิตแบบธรรมชาติ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่า ปัจจุบันความนิยมใช้สารฆ่าแมลงในการปลูกพืชผักทำให้เกิดอันตราย จึงต้องให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรธรรมชาติแก่ชาวบ้านตามแบบสมัยโบราณที่ทำการเกษตรกำจัดศัตรูพืชโดยให้ธรรมชาติจัดการกันเอง ซึ่งเรื่องนี้เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ละเลยไปแล้วต้องนำกลับมาใช้ใหม่ และที่สำคัญคือการรู้จักประยุกต์ใช้ธรรมชาติมาใช้ในการผลิต เช่น การใช้สิ่ธรรมชาติจากต้นไม้มาข้อมสีฝ้าย ผู้นำสตรีนักวิชาการเน้นไปที่การศึกษาชุมชนเพื่อฟื้นฟูส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิตแบบธรรมชาติ อาทิ การใช้สิ่ธรรมชาติข้อมผ้า การเพาะเห็ดตามธรรมชาติ ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในเรื่องเดียวกันนี้เน้นไปที่การปลูกผักสวนครัวตามบ้านเพื่อใช้ในการยังชีพซึ่งภาครัฐโดยเกษตรตำบลส่งเสริมและแจกเมล็ดพันธุ์รวมถึงการรวมกลุ่มกันปลูกผลไม้ เช่น ฝรั่ง กระท้อนโดยไม่ใช้สารเคมี การใช้ยู่ธรรมชาติ และยอมรับว่าโดยมากหากชาวบ้านทำการเกษตรเพื่อนำไว้ใช้ในครัวเรือนจะไม่ใช้สารเคมี หากแต่การผลิตเพื่อขายส่วนมากจะใช้สารเคมี

1.2.5 การใช้แนวทางและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดในเรื่องนี้ว่า การสร้างจิตสำนึกให้รักสิ่งแวดล้อมต้องเน้นกลุ่มเด็ก ด้วยการจัดทำแผนงาน โครงการ ที่มีกองทุนสนับสนุนเงินทุนในการจัดการ กลุ่มครูเป็นกลุ่มที่สำคัญเพราะทำงานสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมสิ่งแวดล้อมที่เด็กและผู้หญิงเข้าไปร่วมจะได้ผลดี การดำรงชีพต้องใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชนบทมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้วแต่ละเลยเนื่องจากกระแสของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้นต้องส่งเสริมชุมชนให้กลับมาเห็นคุณค่าและประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี แต่งานพัฒนานั้นทำคนเดียวไม่สำเร็จ ต้องทำเป็นกลุ่มเพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและอำนาจต่อรอง นอกจากนี้ยังทำให้หน่วยงานอื่น เข้ามาสนับสนุนอีกด้วย

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมทุกเรื่องมีความสัมพันธ์กัน การจัดการจะต้องบูรณาการ ผสมผสานกันระหว่างแบบดั้งเดิมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เน้นเป้าหมายที่โรงเรียนและชุมชน แก้ไขปัญหาโดยสร้างจิตสำนึกจากครูไปสู่เด็กและจากเด็กไปสู่ชุมชน การพัฒนาการเกษตรควรสอดคล้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ท้ายที่สุดคือ ต้องให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการเมืองและร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรตั้งแต่ระดับต่าง คือ มีส่วนร่วมในองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นไป เพราะผู้หญิงมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และผู้นำสตรีนักวิชาการได้สรุปถึงผลการศึกษาวิจัยว่านโยบายของรัฐเอื้ออำนวยให้เกิดการทำลายป่า ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะชุมชนในภาคเหนือจะรักษาป่าไว้ได้ดีกว่ารัฐ

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดที่สตรีต้องมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน และต้องรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างพลังต่อรองกับผู้อื่นในการจัดการทรัพยากร ลดการใช้สารเคมี ชุมชนต้องมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง

1.3 วิธีกรของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

1.3.1 การถ่ายทอดแนวทางและความรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมแก่บุคคล ชุมชน

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การฝึกอบรมด้วยการจัดค่ายอนุรักษ์ธรรมชาติ จัดอบรมเครือข่ายสตรี สัมมนา คุยงานและจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ ใช้การประชุมกลุ่มการบรรยาย เป็นการถ่ายทอดแก่ประชาชนให้มีความรู้ สร้างจิตสำนึกในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน

ผู้นำสตรีนักวิชาการใช้การเผยแพร่ผลงานการศึกษาวิจัยแก่ชุมชน การฝึกอบรมเพื่อจัดตั้งศูนย์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และการพัฒนาครูแกนนำเป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมสู่ชุมชน เน้นทั้งภาครัฐและประชาชน

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้การประชุมกลุ่มแม่บ้าน การประสานจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนขอรับการสนับสนุนงบประมาณและวิทยากรมาฝึกอบรม ฝึกอบรม ฝึกอาชีพ ศึกษาดูงาน เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

1.3.2 การวางแผนเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การวางแผน กำหนดแผนงาน โครงการ เป็นวิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากโครงการเรารักดอยสุเทพ แผนการฟื้นฟูพื้นที่สีเขียวริมฝั่งแม่น้ำปิง แผนงบประมาณกองทุนรักษา การสำรวจสภาพปัญหาเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

ผู้นำสตรีนักวิชาการเสนอว่าการถ่ายทอดความรู้สิ่งแวดล้อมแก่กลุ่มเป้าหมายต้องวางแผนศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนก่อน หรือศึกษาวิจัยให้ทราบถึงสาเหตุของปัญหาที่ชัดเจน ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะใช้กระบวนการวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในแต่ละปีรวมทั้งการเสนอแผนงาน โครงการ สิ่งแวดล้อมต่อองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ใช้การวางแผนจัดฝึกอบรมวิชาชีพ วางแผนหาแหล่งเงินทุนด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน

1.3.3 การสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนบางท่านใช้การตรวจเลือดหาสารปนเปื้อน เป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านเห็นผลกระทบจากสารพิษ เพื่อให้ชาวบ้านลดการใช้สารเคมี การให้ทุนการศึกษาแก่เยาวชนเพื่อจูงใจให้ศึกษาเล่าเรียนมีความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ผู้นำสตรีนักวิชาการใช้การศึกษาวิจัยเป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพราะจะช่วยให้มีความเข้าใจและมีคนสนใจประเด็นนี้มากขึ้น และผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้กิจกรรมสร้างรายได้ การส่งเสริมกลุ่มอาชีพ การหาเงินทุนอุดหนุน การประชาสัมพันธ์ เป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

1.3.4 การเป็นผู้นำเสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนหรือภาครัฐในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอแนวคิด หรือแนวทางปฏิบัติเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่สำคัญหลายประเด็นเช่น รัฐต้องผลักดันแรงงานต่างด้าวเพื่อลดจำนวนประชากร การประกอบกิจการทอผ้าพันธุพื้นเมืองและย้อมด้วยสีธรรมชาติโดยใช้แรงงานในท้องถิ่น บางท่านมีวิธีการจัดการที่แตกต่างออกไป คือ เมื่อการแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องใช้มาตรการทางกฎหมายก็จะแสวงหาการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับสูงในการผลักดันกฎหมายควบคุม เมื่อจำเป็นต้องคัดค้านก็จะเป็นผู้เสนอแนวทางการปฏิบัติต่อชุมชน จนสามารถรวมพลังประชาชนเคลื่อนไหวได้ รวมถึงการผลักดันให้ชุมชนออกกฎระเบียบจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนได้ด้วยตนเอง

ผู้นำสตรีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติเน้นไปที่การแก้ไขภาครัฐว่า รัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทบทวนนโยบายการพัฒนาประเทศ จากมุ่งไปสู่การสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจหันกลับมาเน้นคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโดยเฉพาะส่งเสริมให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการพัฒนาและระบบการเมืองเพื่อจะได้มีโอกาสในการจัดการทรัพยากรได้ แนวทางการแก้ไขต้องร่วมมือกันระหว่างรัฐ ประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สำคัญคือการเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่มีหลักการสำคัญให้ชุมชนมีสิทธิจัดการป่าไม้ด้วยตนเอง เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านได้เสนอแนวปฏิบัติ เพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนว่า ชาวบ้านต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อเป็นพลังต่อรองงบประมาณกับรัฐ การเสนอโครงการจัดการขยะโดยออกข้อบังคับขององค์การบริหารส่วนตำบลให้แต่ละครอบครัวต้องทำหลุมทิ้งขยะ เสนอแนวทางการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในการสร้างอาชีพ จัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และส่งเสริมให้ใช้ผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านเพื่อสร้างรายได้ กรณีที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าเพราะขาดแคลนน้ำจะรวมตัวกันใช้กระสอบทรายกันแม่น้ำไว้ใช้ชั่วคราว และหากเป็นกรณีที่ชุมชนเดือดร้อนในการจัดการทรัพยากรเพราะว่ารัฐยังใช้อำนาจจัดการทรัพยากรอยู่โดยเฉพาะกรณีการอนุญาตให้อุตสาหกรรมเกิดผลกระทบต่อชุมชน ผู้นำสตรีจะจัดการรวมพลังมวลชนใช้ความเด็ดขาดปิดถนนมิให้มีการขนทรายไปได้ และเพื่อให้การจัดการเป็นไปได้ง่าย ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะแบ่งชุมชนเป็นกลุ่มหรือเป็นหมวด ให้รับผิดชอบในกิจกรรมการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ

1.4 กระบวนการสร้างเครือข่ายและวิวัฒนาการของเครือข่าย

1.4.1 ข่ายความร่วมมือของผู้นำสตรี

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างเครือข่ายควรเริ่มด้วยการจัดตั้งเป็นศูนย์ชุมชน ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความสนใจด้านเดียวกัน สนับสนุนงบประมาณจัดสัมมนาระหว่างผู้นำกลุ่มต่างๆ คัดเลือกตัวแทนกลุ่มแม่บ้านมาอบรมเพื่อให้นำความรู้ไปถ่ายทอดแก่สมาชิกตามสภาพปัญหาในพื้นที่เป็นการขยายเครือข่ายของแต่ละกลุ่ม

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรืออื่นๆที่แตกต่างออกไปคือ หากต้องการสร้างกิจกรรมจะแจกเอกสารเชิญชวน ประชาสัมพันธ์ทางวิทยุ หนังสือพิมพ์ และแจ้งข่าวผ่านเครือข่ายเพื่อสื่อสารกับเครือข่ายต่างๆและเครือข่ายเหล่านั้นจะเป็นผู้คัดเลือกคนเข้ามาสู่ศูนย์เพื่อรับการฝึกอบรม เนื่องจากศูนย์จะไม่มีสมาชิกที่แน่นอน นอกจากนี้ยังใช้ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาในแต่ละจังหวัดเป็นเครือข่ายจัดอบรมทบทวนเพื่อตรวจสอบสมาชิกในเครือข่าย ซึ่งจะได้ข้อมูลย้อนกลับมา

ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแตกต่างออกไปเช่นกัน กล่าวคือ จะเริ่มจากภาครัฐมาช่วยแนะนำ ผลักดันตั้งเป็นเครือข่าย จากหมู่บ้าน ตำบล รวมตัวกันถึงระดับจังหวัด เป็นองค์กรเดิขว คือ กลุ่มสตรีแม่บ้านอำเภอที่ทำงานเกี่ยวข้องกับทุกเรื่อง ทำให้ง่ายต่อการบริหารงาน ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีความเห็นว่าหากแบ่งเป็นกลุ่มย่อยจะมีปัญหาในการทำงาน จากนั้นจะประกอบกิจกรรมตามที่ได้วางแผนสิ่งแวดล้อมไว้แล้ว โดยประชุมร่วมกับอำเภอ เชิญคนในหมู่บ้านเข้าเป็นสมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมอื่น รับฟังการบรรยายจากวิทยากรในเรื่องการพัฒนาชุมชน พยายามสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนด้วยการส่งเสริมให้กลุ่มมีอาชีพนำผลผลิตของแม่บ้านออกขายเป็นรายได้เพราะเมื่อมีกิจกรรมก็จะคงความเป็นเครือข่ายได้หรือบางท่านเริ่มต้นด้วยการชักชวนกลุ่มชาวบ้านตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อรวมทุนให้กลุ่มอาชีพตามความสนใจ จากนั้นจึงจะมีกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามมา

1.4.2 โครงสร้างของเครือข่าย

ในเรื่องนี้ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำสตรีนักวิชาการใช้โครงสร้างที่มีการจัดตั้งอยู่แล้วทั้งในภาครัฐและเอกชนเป็นตัวเชื่อมประสาน โดยเฉพาะโรงเรียนมีสมาชิกอยู่แล้ว ส่วนกลุ่มสตรีนั้นมององค์กรของตนเองในชุมชนอยู่แล้วคือ กลุ่มแม่บ้าน ใช้เป็นช่องทางสร้างเครือข่ายและสามารถทำความเข้าใจกับกลุ่มเหล่านี้ให้ขยายเครือข่ายออกไปได้อีก และผู้นำสตรีนักวิชาการเน้นการขยายเครือข่ายเข้าไปในองค์กรบริหารส่วนตำบลผ่านผู้หญิงให้เข้าไปจัดการสิ่งแวดล้อมหรือเรื่องอื่นๆ ด้วย รวมทั้งการขยายเครือข่ายเข้าไปในสถานศึกษาโรงเรียนต่างๆ ส่วนผู้นำสตรีกลุ่ม

แม่บ้านใช้กลุ่มอาชีพที่ภาครัฐส่งเสริมการจัดตั้งไว้มาเสริมสร้างกลุ่มย่อยตามความสนใจในอาชีพ เช่น กลุ่มเกษตรธรรมชาติ กลุ่มเพาะเห็ด รวมถึงการใช้โครงสร้างการปกครองของรัฐเป็นช่องทางสร้างเครือข่าย

1.4.3 วิวัฒนาการของเครือข่าย

เครือข่ายของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีวิวัฒนาการสองแนวทางคือ แนวทางแรกเริ่มต้นจากการเริ่มรวมกลุ่มได้แล้วจนเป็นกลุ่มขนาดใหญ่เพื่อเคลื่อนไหว เมื่อเสร็จภารกิจแล้วจะสลายตัวไป คังกรณีการรวมพลังชาวเชียงใหม่คัดค้านการสร้างกระเช้าไฟฟ้าขึ้นดอยสุเทพของชมรมเพื่อเชียงใหม่ แนวทางที่สองเป็นแนวทางที่องค์กรและเครือข่ายเกิดขึ้นเพราะการกำหนดนโยบายขององค์กรแม่หรือองค์กรระหว่างประเทศที่สนับสนุนเงินทุน มีสำนักงานถาวร อาทิเช่น มูลนิธิวาย.เอ็ม.ซี.เอ. สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย ศูนย์สตรีชวาเนาไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนข่าวสารหรืออื่นๆกับชุมชนและภาครัฐต่อไป ดังความเป็นมาของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนภาคเหนือตอนบน เมื่อผลักดันจนเกิดกลุ่มเครือข่ายของครูในเขตเมืองแล้วพบว่าเฉพาะครูอย่างเดียวถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้อำนวยการ โรงเรียนจะทำงานได้ไม่เต็มที่ จึงจัดสัมมนาผู้บริหารกับสิ่งแวดล้อมขึ้นเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ ปรากฏว่าผู้บริหารให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีจนสามารถขยายเครือข่ายสิ่งแวดล้อมออกไปได้ถึง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน รวมถึงวิวัฒนาการของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในการจัดการคุณภาพแม่น้ำปิง สามารถสร้างกระแสนิยมหลายกลุ่มหรือหลายองค์กรเข้ามาดำเนินการคือ มูลนิธิ วาย.เอ็ม.ซี.เอ. กลุ่มครู กลุ่มรington น้ำปิงของอำเภอเชียงดาว และเมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนไปเริ่มต้นจนเกิดกลุ่มแล้ว จะมีหน่วยงานของรัฐมาสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องต่อไป

วิวัฒนาการเครือข่ายของผู้นำสตรีนักวิชาการเริ่มจากการก่อตั้งศูนย์สตรีศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจว่าการเมืองเป็นเรื่องของชาวบ้านทุกคน จึงเกิดกระแสของสตรีเข้าสู่องค์กรบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งการผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่เน้นถึงแนวทางการจัดการป่าโดยชุมชนร่วมกับองค์กร ชุมชนต่างๆ ในปัจจุบัน

วิวัฒนาการของเครือข่ายของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน จะเริ่มจากการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพสร้างรายได้ก่อน เมื่อมีกิจกรรมสร้างรายได้ที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกผักผลไม้ปลอดสารพิษ จึงวิวัฒนาการเป็นเครือข่ายเกษตรปลอดสารพิษขึ้นมาในชุมชน

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาครั้งนี้ ทำให้เห็นว่า บทบาทของสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม จากกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน ต่างมีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกันและแตกต่างกันหลาย ประเด็น ทั้งนี้เป็นไปโดยลักษณะอาชีพ บทบาทหน้าที่ขององค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่ ซึ่งในประเด็น เหล่านี้ จะนำไปสู่การอภิปรายผลการศึกษาเพื่อชี้และเสนอให้เห็นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ การวิจัยได้ดังนี้

2.1 แนวคิดในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.1.1 การจัดการทรัพยากรน้ำ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดว่าการจัดการทรัพยากรน้ำนั้นต้องใช้แผนงาน โครงการ เน้นการแก้ไขปัญหาที่ต้นน้ำเสีย จัดระเบียบโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ กล่าวได้ว่าแนวคิดของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมุ่งเน้นการลดการปนเปื้อนสารพิษในแม่น้ำ โดยเฉพาะ ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีแนวคิดในเรื่องเดียวกันนี้แตกต่างออกไป กล่าวคือ มีได้มองถึงปัญหา การปนเปื้อนสารพิษในแม่น้ำ หากแต่นำการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเกษตรด้วยการ ขุดลอกคูคลอง หรือการเสนอความต้องการต่อภาครัฐและองค์การบริหารส่วนตำบลให้สร้าง แหล่งน้ำ ซึ่งเป็นแนวคิดการนำน้ำมาใช้เพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แนวคิดดังกล่าวจึง สอดคล้องกับการสรุปถึงความสัมพันธ์ของสตรีกับการจัดการน้ำในปัจจุบันของ กาญจนา แก้วเทพ (2537) ในเรื่องสตรีกับสิ่งแวดล้อมว่า จากแต่เดิมที่สตรีเป็นผู้จัดหาน้ำมาใช้ในครัวเรือน แต่การพัฒนาส่งผลกระทบให้เป้าหมายการใช้น้ำในชนบทเปลี่ยนไปเป็นเพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เป็นสำคัญ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ม.ร.ว.นริศรา จักรพงษ์(2539)ในผู้หญิงชนบทกับ สิ่งแวดล้อมว่า ผู้นำสตรีมีส่วนร่วมในการรักษาและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมน้อย เนื่องจากเน้น ปัญหาด้านเศรษฐกิจมากกว่า และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กชกร อนุชา (2537) ที่มีข้อสรุปใน ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อมว่า บทบาทของสตรีไม่ชัดเจนในการป้องกันและช่วยลดปัญหา สิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ

2.1.2 การจัดการทรัพยากรป่า

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนบางท่านยังมีแนวคิดที่ว่าข้าราชการเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่า แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่เน้นบทบาทของรัฐในการจัดการ

ทรัพยากรมากกว่าบทบาทของชุมชน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและจัดการทรัพยากร และแนวคิดทำนองนี้เองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐและชุมชนตลอดมา ดังที่ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านได้สะท้อนให้เห็นถึง การต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรว่า โอกาสเข้าไปเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมต่อที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดมีน้อย เพราะว่าการพัฒนาจังหวัดแต่ละท่านเข้าใจว่าจะต้องเป็นพระเอก ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนช่วยตนเองทำงานตามความสามารถของตน หากเจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทำและวางแผนด้วยตนเอง จะทำให้การพัฒนาเป็นไปได้ดียิ่งขึ้น และผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านบางท่านได้สะท้อนถึงปัญหาเดียวกันนี้อีกว่า เมื่อทางราชการอนุญาตให้ดูทรายในแม่น้ำปิงจนทำให้ทรายในน้ำแม่ริมไหลตามไปจนหมดไปด้วย ดึงแม่น้ำพึงเกิดผลกระทบต่อชาวบ้าน เมื่อพืงทางราชการไม่ได้ ต้องแก้ไขปัญหากองด้วยการระดมชาวบ้านช่วยกันปิดถนนให้ชนทรายไม่ได้ นอกจากนี้ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้นำสตรีนักวิชาการได้กล่าวถึงผลการวิจัยว่า ปัจจุบันมีความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ฝ่ายรัฐบาลเห็นว่ากรมป่าไม้ดูแลป่าได้ดีกว่าเพราะชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่า แต่จากการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปว่าสาเหตุของการสูญเสียป่านั้นมาจากนโยบายของรัฐเป็นส่วนใหญ่ ภาคเหนือมีชุมชนดั้งเดิมมาก ชาวบ้านจึงรักษาป่าไว้ได้เพราะป่าเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตของชาวบ้าน ดังนั้นการรักษาป่าต้องให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ รัฐบาลให้การสนับสนุน

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านกับผู้นำสตรีนักวิชาการสอดคล้องกับแนวคิดสตรีในการพัฒนาที่ยั่งยืนในแผนปฏิบัติการ 21 ใน Our Common Future (2537) และแนวคิดสตรีกับสิ่งแวดล้อมของ กาญจนา แก้วเทพ (2535) รวมถึงงานวิจัยเรื่อง สตรีกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือตอนบน ของ ประสาน ดังติกบุตร (2542) ที่เห็นว่า ปัจจุบันสตรีต้องกลับมาจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนหรือป่าไม้เพื่อให้เกิดการจัดการอย่างยั่งยืนต่อไป

2.1.3 การจัดการขยะ

จากการศึกษาผู้นำสตรีทั้ง 3 กลุ่ม พบว่ามีผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนเพียงกลุ่มเดียวที่มีแนวคิดในการจัดการขยะแบบยั่งยืน ผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดการจัดการเน้นไปที่การสร้างจิตสำนึก ปรับเปลี่ยนทัศนคติการมองปัญหาขยะแบบแยกส่วนที่ว่าจัดการขยะนั้นมีผู้รับผิดชอบอยู่แล้ว มาเป็นทัศนคติที่ว่า ปัญหาขยะเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไข ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านนั้นมีแนวคิดว่าเป็นชนบทมีการจัดการขยะตามธรรมชาติอยู่แล้ว แต่แนวคิดมีแนวโน้มการเพิ่มบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้จัดการขยะ โดยเฉพาะการออกข้อบังคับเพิ่มอำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการขยะ แนวคิดดังกล่าวอาจต้องทำความเข้าใจ

เพิ่มเติมในรายละเอียดเพราะอาจนำไปสู่ทัศนคติว่าการจัดการขยะมีผู้รับผิดชอบอยู่แล้วจนส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาน้อยลงไป ในที่สุด จากแนวคิดนี้เองผลศึกษาพบว่า ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านทั้งหมดมีแนวคิดไว้ในชุมชนไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นเว้นแต่ปัญหาขยะ นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนหมู่บ้านจัดสรรไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาขยะ ซึ่งให้เห็นว่าชุมชนหมู่บ้านจัดสรรซึ่งประกอบด้วยผู้ที่มีการศึกษาและรายได้สูงมีแนวโน้มขาดจิตสำนึกและไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหา อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ถึงแนวคิดของผู้นำกลุ่มสตรีแม่บ้านนั้น มีทัศนะต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า ขณะนี้ในชุมชนมีวิกฤติสิ่งแวดล้อมเฉพาะเรื่องขยะ จากทัศนะดังกล่าวแนวคิดในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนออกมาจึงมิได้เน้นการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ผู้นำสตรีแม่บ้านมีความรู้ดีว่าการจัดการขยะต้องแยกก่อนทิ้ง ซึ่งให้เห็นว่าผู้นำสตรีมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะได้ดี แต่เป็นการมองปัญหาสิ่งแวดล้อมเฉพาะเรื่องใกล้ตัวเท่านั้น ไม่ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นเท่าที่ควร ประเด็นนี้มีความจำเป็นต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านอีกต่อไป

2.1.4 การทำเกษตรและการผลิตแบบธรรมชาติ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนเน้นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านผสมผสานเทคโนโลยีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้านนี้ เห็นได้ชัดเจนจากการส่งเสริมการเกษตรปลอดสารพิษ การกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีตามธรรมชาติ การใช้ดีจากคันไม้ย่อยผ้าฝ้าย ผลิตหมยมปลอดสารพิษ และผู้นำสตรีนักวิชาการมีแนวคิดว่าการพัฒนาการเกษตรควรสอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยา ศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิตแบบธรรมชาติไว้เผยแพร่ ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านเน้นการปลูกผักสวนครัวตามบ้านเพื่อใช้ยังชีพโดยไม่ใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ยธรรมชาติ โดยยอมรับว่าหากชาวบ้านทำการเกษตรเพื่อใช้ในครัวเรือนจะจะไม่ใช้สารเคมี แต่การผลิตเพื่อขายส่วนมากจะยังใช้สารเคมี ดังนั้นทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนมีความจำเป็นต้องส่งเสริม เผยแพร่ให้ความรู้ รวมถึงการสร้างแรงจูงใจให้ผู้นำสตรีและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย วิธีการผลิตแบบธรรมชาติอย่างเร่งด่วนต่อไป

2.1.5 การใช้แนวทางและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ผู้นำสตรีมีแนวคิดตรงกันว่ามนุษย์เป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่แนวคิดในการใช้แนวทางและหลักการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมีจุดเน้นต่างกัน ขึ้นอยู่กับความรู้ ความเชื่อ และทัศนคติของแต่ละบุคคลไป โดย

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวคิดว่าการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต้องสร้างจิตสำนึกแก่เด็กและสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในคนทั่วไป เมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรป่า ต้องแก้ไขด้วยแผนงาน โครงการและมีกองทุนในการจัดการ บางท่านเน้นว่าต้องแก้ไขด้วยการควบคุมการเพิ่มขึ้นของประชากร แม้แนวทางดังกล่าวจะเป็นการจัดการที่มีประสิทธิภาพ แต่เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วแนวคิดดังกล่าวมีลักษณะทุกฝ่ายไม่มีใครเสีย(Win-Win Solution)ยังมองไม่ถึงความสัมพันธ์ของปัญหาสิ่งแวดล้อมกับระบบเศรษฐกิจ การเมือง นโยบาย และแผนพัฒนาของรัฐที่ครอบงำและเป็นบ่อเกิดของปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นแนวการพัฒนาอย่างยั่งยืนของทุนนิยมที่พยายามจะให้เป็นที่เสียมากขึ้น แต่เน้นให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่อไป ยังไม่ได้มองถึงความยุติธรรมทางนิเวศ หรือนัยหนึ่งมองปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา และต้องหาวิธีการแก้ไขที่มีประสิทธิภาพดังที่ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) ได้อธิบายไว้ในนิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมืองว่า ในระยะหลังมีข้อสงสัยเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนว่าดูผิวเผินการพัฒนาแบบนี้ให้ความสำคัญแก่สิ่งแวดล้อม แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ความยั่งยืน หมายถึงขอให้สิ่งที่ดีดำรงอยู่แล้วดำรงอยู่ไป ส่วนการพัฒนาจะหมายถึง การขยายตัวทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการพัฒนาแบบยั่งยืนก็คือ การพัฒนาที่ให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจดำรงอยู่ต่อไปโดยแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมให้สำเร็จด้วยมิฉะนั้นแล้วสิ่งแวดล้อมที่ทรุดโทรมจะเป็นอันตรายต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในอนาคต และในที่สุดได้ข้อสรุปว่าแนวทางการพัฒนาดังกล่าวเพียงแต่ช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหาเท่านั้นเอง โดยเนื้อแท้แล้วการพัฒนาแบบยั่งยืนดังกล่าวคงยึดมั่นในอุดมการณ์อุตสาหกรรมนิยม เน้นวิธีการผลิตและวิถีชีวิตแบบทุนนิยม ซึ่งในประเด็นเดียวกันนี้ผู้นำสตรีนักวิชาการมีความเข้าใจปัญหาได้อย่างลึกซึ้งสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่เน้นอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย การพัฒนาการเกษตรควรสอดคล้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ทางแก้ต้องไม่เน้นการพัฒนาไปสู่สังคมบริโภคนิยม

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนและผู้นำสตรีนักวิชาการบางท่าน มีแนวคิดที่เน้นการให้ความสำคัญแก่หลักการพึ่งตนเองระดับท้องถิ่นและการพัฒนาที่เน้นเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) ได้อธิบายไว้ในนิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมืองว่า ทางแก้วิกฤตการณ์ ต้องปรับเปลี่ยนโลกทัศน์จากอุตสาหกรรมนิยมไปสู่แนวนิเวศวิทยานิยม ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น โดยแนวคิดของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนอยู่บนพื้นฐานของการนำไปปฏิบัติได้ว่ามนุษย์ต้องใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมต้องบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยองค์กรพัฒนาเอกชนต้องส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง ส่วนแนวคิดของผู้นำสตรีนักวิชาการเน้นให้สตรีมีส่วนร่วมในระบบ

การเมืองเพื่อโอกาสในการตัดสินใจให้ทรัพยากร เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน จะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวได้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ 21 ใน Our Common Future(2537) ปฏิญญาปักกิ่ง แผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าของสตรี(2538) และงานวิจัยของประธาน ดั่งสิกบุตร (2542) เรื่อง สตรีกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในภาคเหนือ ดังที่ได้สรุปไว้ว่าประชาชนในท้องถิ่นต้องเข้าร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่ยั่งยืนจำเป็นต้องเข้าถึงที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและมีเงินทุนเพียงพอเพื่อให้เกิดผลผลิต รวมทั้งมีส่วนแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในภูมิภาคของตน แม้สตรีมีประสบการณ์และความรู้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ปัจจุบันมีอุปสรรคขัดขวางมิให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและการกำหนดนโยบายได้อย่างเต็มที่ ทางแก้จึงต้องขจัดอุปสรรคต่างๆเพื่อให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้ โดยรัฐต้องส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทในการจัดการระบบนิเวศ จัดการทรัพยากรในท้องถิ่นด้วยตนเอง สตรีต้องได้รับการศึกษาและฝึกอบรมเพิ่มเติม องค์กรสตรี องค์กรพัฒนาเอกชน จะช่วยส่งเสริมบทบาทสตรีได้มากขึ้น

2.2 วิธีการของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

2.2.1 การถ่ายทอดแนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมต่อบุคคล และชุมชน

ผู้นำสตรีทุกท่านใช้การถ่ายทอดความรู้ด้วยการฝึกอบรม ศึกษาน แกมมนา เป็นวิธีการในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน โดย

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน ถ่ายทอดความรู้ สร้างจิตสำนึกเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และมีความรักหวงแหนในธรรมชาติเป็นสำคัญ

ผู้นำสตรีนักวิชาการมีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง หรือนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรป่า ที่เน้นเปลี่ยนแปลงการจัดการโดยรัฐมาสู่ชุมชน ตามแนวคิด ป่าชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางและหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านมีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน และมีกิจกรรมการผลิตแบบธรรมชาติเป็นผลพลอยได้ เนื่องจากความสนใจของชาวบ้านนั้นเน้นการเสริมสร้างอาชีพเพื่อมีรายได้เป็นหลัก และส่วนมากการถ่ายทอดไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองเพราะขาดความรู้และขาดงบประมาณ

จากข้อสรุปข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าแม้แต่ละกลุ่มจะมีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดให้ ความรู้แตกต่างกันไป โดยเฉพาะผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านให้ความสำคัญกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมรองลงมา หากแต่เมื่อคำนึงถึงบริบทของชุมชนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว การพัฒนาที่เน้นการสร้าง ความมั่งคั่งทางวัตถุได้สร้างความอ่อนแอแก่ชุมชนและดึงเอาสิทธิในการจัดการทรัพยากร

ไปจากชุมชน ทำให้ชนบทโดยเฉพาะสตรีอ่อนแอ ขาดการศึกษา ขาดความรู้และโอกาสในการเข้าถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ตามที่ Micheal Keating ได้สรุปไว้ใน The Earth Summit's Agenda for Change (2537) ใน สตรีในการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า สตรีมีประสบการณ์และความรู้ที่สร้างสมมานานในเรื่องการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่บทบาทของสตรีในการบรรลุถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนถูกจำกัดโดยอุปสรรคต่างๆ เช่น ขาดการศึกษา ขาดการใช้ที่ดินและความไม่เท่าเทียมกันในการทำงาน รัฐบาลควรพิจารณาจัดทำกลยุทธ์ภายในปี ค.ศ.2000 ที่จะขจัดสิทธิขัดขวางต่อสตรีทุกด้าน เพื่อให้สตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในกิจกรรมสาธารณะอย่างเต็มที่ และจัดการไม่รู้หนังสือของสตรี ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะสะท้อนถึงปัญหาออกมาในลักษณะนี้

2.2.2 การวางแผนเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้การวางแผนเป็นวิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยยึดหลักการวางแผนเพื่อการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากการเสนอแผนงาน โครงการพัฒนาฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การจัดตั้งกองทุนรักษาและแผนงานการบริหาร กองทุนเป็นต้น ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นการยึดหลักประสิทธิภาพของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่ต้องจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมิให้เป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจ แต่เป็นการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างนั้นโครงสร้างส่วนล่าง โดยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยกลไกของกฎหมาย ดังที่ได้ผลักดันกฎหมายกระทรวงควบคุมการก่อสร้างอาคารสูงในเขตเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอาคารสูงเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตใกล้วัดและแม่น้ำปิงในเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น

ผู้นำสตรีนักวิชาการ ใช้การวางแผนเป็นวิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยการศึกษา วิจัยเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ซึ่งเป็นการเสนอนโยบายสาธารณะที่เป็นแผนงานระยะยาว และเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างส่วนบนหรือการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐในการจัดการทรัพยากรป่า บางท่านเน้นการแก้ไขระดับท้องถิ่นโดยเน้นวิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนไปสู่ชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานในการผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวในระดับรากหญ้าได้ในระยะยาวเช่นกัน วิธีการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทาง สตรีกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่สรุปไว้ใน Our Common Future (2537) ว่า หนทางหนึ่งซึ่งรัฐบาลสามารถส่งเสริมการพัฒนา คือ การมอบความรับผิดชอบ และทรัพยากรให้กลุ่มชนในท้องถิ่นและสตรีมากยิ่งขึ้น องค์กรสตรีและองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นแหล่งที่มาสำคัญของนวัตกรรมและการดำเนินงานพัฒนาในระดับท้องถิ่นที่จะช่วยส่งเสริมการทำงานเลี้ยงชีพอย่างยั่งยืนได้

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านใช้การวางแผนเป็นวิธีการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเช่นกันแต่ไม่ครอบคลุมเช่นการวางแผนของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนและผู้นำสตรีนักวิชาการ อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาความร่วมมือและสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพราะผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านจะปรึกษาหาแนวทางการจัดการกับชาวบ้านหรือสมาชิกก่อน ดังที่ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงแนวความคิดการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมศึกษาถึงปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงาน โครงการ หรือ กิจกรรม ร่วมกันตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม ร่วมบริหารงานพัฒนา ทั้งสติปัญญา แรงงาน และทุนตามขีดความสามารถ รวมทั้งการควบคุม ติดตาม รักษาผลที่เกิดจากการทำกิจกรรมนั้น ๆ

2.2.3 การสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กล่าวได้ว่าการสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วมนั้นเป็นวิธีการสำคัญที่ผู้นำสตรีทุกท่านใช้ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่มีจุดเน้นและแนวทางที่แตกต่างกันตามบริบทของผู้นำสตรีแต่ละท่านไป กล่าวคือ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน เน้นการสร้างแรงจูงใจทางตรงต่อชุมชน ดังเช่นกรณี การจูงใจให้ชาวบ้านเห็นผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการเกษตรด้วยการตรวจหาสารเคมีปนเปื้อนในเลือด จนสามารถจูงใจให้ชาวบ้านร่วมโครงการเกษตรธรรมชาติได้เป็นจำนวนมาก

ผู้นำสตรีนักวิชาการเน้นการศึกษาวิจัยบทบาทสตรีให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และในทางการเมือง สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนเพื่อช่วยให้ความเข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้องและสร้างความสนใจต่อภาครัฐและองค์กรระหว่างประเทศในการสนับสนุนทุนการวิจัยในประเด็นเหล่านั้นมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจชุมชนให้มีส่วนร่วมทางอ้อม

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านสร้างแรงจูงใจชุมชนให้มีส่วนร่วม ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้เป็นอันดับแรก เนื่องจากชาวบ้านจะสนใจการสร้างรายได้มากกว่าการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยตรงซึ่งไม่มีผลตอบแทนที่เด่นชัด ในเรื่องนี้สอดคล้องกับที่ อคิน รพีพัฒน์ (2531) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้สภาพสังคมชนบทไทยว่าการมีส่วนร่วมพิจารณาได้ 2 ลักษณะ คือ ประการแรกลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชนบทของประชาชนด้านต่างๆ ได้แก่ การค้นหาปัญหา จัดลำดับสำคัญของปัญหา และสาเหตุของปัญหา หาแนวทางการแก้ไขและดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา และประการที่สองพิจารณาลักษณะเงื่อนไขการเข้าร่วมกิจกรรมว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชนบท

นั่นเพราะเงื่อนไข ความเกรงใจ การถูกบังคับหรือมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้าจนเข้าใจและยอมรับ วัตถุประสงค์ของการพัฒนานั้น โดยเห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวแก่ตนเอง อย่างไรก็ตามในมิติของการตรวจสอบประเภทการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนานั้น อาจทำได้หลายแนวทาง เช่น พิจารณาจากการตัดสินใจ การร่วมมือของประชาชน และการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงการได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ที่สำคัญวิธีการของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของ กชกร อนุมา (2537) ม.ร.ว. นริศรา (2539) ใน รายงานวิจัยเรื่องผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อมว่า ส่วนใหญ่ผู้นำสตรีมีบทบาทในกรณีที่เกิดวิกฤติ ด้านสิ่งแวดล้อมที่จำกัดมาก ไม่มีส่วนร่วมในฐานะผู้ต่อต้านหรือสนับสนุน แต่มีความตื่นตัวต่อปัญหา สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้วิธีการสร้างแรงจูงใจดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาชุมชนนั้น ต้องกระทำอย่างบูรณาการรอบด้าน ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิงเดี่ยวได้ ทรายไศที่คนยังมีปัญหาเรื่องปากท้องก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายธรรมชาติได้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2540) เน้นถึงทางแก้ไขสังคมเป็นไปตามแนวทางเศรษฐศาสตร์สีเขียวว่าการที่จะพูดถึง สิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวโดยไม่เอ่ยถึงปัญหาสังคมเลยย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะทั้งสองปัญหานี้เกิดขึ้นในกระบวนการเดียวกัน เพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ต้องปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองอย่างรอบด้าน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาสตรีโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านต่อไป ดังที่ประสาน ตั้งสิกบุตร (2542) เสนอแนะไว้ในรายงานการวิจัยเรื่อง สตรีกับการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือตอนบนว่า ควรพัฒนาสตรีในระดับบุคคลให้เรียนรู้ท้องถิ่น และชุมชนศึกษาเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พัฒนาในระดับชุมชนด้วยการให้สตรีร่วมวางแผนพัฒนา สร้างผู้นำสตรีให้เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายจากครัวเรือนให้เป็นเครือข่ายชุมชนจะทำให้สตรีมีส่วนร่วมมากขึ้น

2.2.4 การเป็นผู้นำเสนอแนวคิดหรือแนวทางปฏิบัติแก่ชุมชนหรือภาครัฐในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผู้นำสตรีแต่ละกลุ่มนำเสนอแนวคิดแตกต่างกันไป โดย

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน เสนอแนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยการลดจำนวนประชากร การออกข้อบังคับหรือกฎหมาย ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้าง อาทิ กฎกระทรวงควบคุมการก่อสร้างอาคารสูง แม้จะยังไม่ถึงกับเป็นการปรับเปลี่ยนโลกทรรศน์จากแนวทุนนิยมไปสู่แนวนิเวศวิทยานิยม แต่การต่อต้านการสร้างกระเช้าไฟฟ้าขึ้นดอยสุเทพเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ก็เป็นจุดเริ่มต้นการเคลื่อนไหวของชุมชนซึ่งเป็นการเสนอแนวปฏิบัติต่อ

ภาครัฐและชุมชนให้ปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่แนวเนวควิทธานิยมในระยะยาวต่อไป

ผู้นำสตรีนักวิชาการ เสนอแนวคิดหรือแนวทางการปฏิบัติต่อรัฐและชุมชน ด้วยแนวทางการพัฒนาที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมในการเข้าสู่ระบบการเมืองและการตัดสินใจใช้ทรัพยากร แนวทางการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมต้องร่วมมือกันระหว่างรัฐ ประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชน การคำนึงถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร แนวคิดที่เสนอไว้เด่นชัด คือ การเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐ ถ่ายโอนอำนาจในการจัดการทรัพยากรจากรัฐไปสู่ประชาชน เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน

จะเห็นได้ว่าผู้นำสตรีนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอแนวคิดต่อรัฐและชุมชนอย่างรอบด้าน สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ ปรีชา เปี่ยมพงสานต์(2541) ได้สรุปว่าต้องประกอบด้วย การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน ให้ชุมชนมีสิทธิในการดูแลรักษาชุมชนเอง รวมถึงการเข้าถึง การควบคุมการใช้ทรัพยากร กิจกรรมต่างๆควรเป็นไปบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนต้องมีส่วนร่วมจากระดับต่างในการคิดริเริ่ม วางแผน ตัดสินใจ ได้รับผลประโยชน์ตลอดจนได้รับข้อมูลข่าวสารในโครงการพัฒนา และแนวคิดสตรีในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ Micheal Keating ได้สรุปไว้ใน The Earth Summit's Agenda for Change (2537) เน้นให้รัฐบาลส่งเสริมสตรีให้มีส่วนร่วมในการจัดการระบบนิเวศ และมีสิทธิในทรัพย์สินและเข้าถึงปัจจัยอุปกรณ์ต่างๆในการผลิตแบบธรรมชาติ

ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านเสนอแนวปฏิบัติต่อชุมชนเน้นการรวมกลุ่มเพื่อเป็นพลังต่อรองกับรัฐเพื่อส่งเสริมอาชีพเป็นหลัก การใช้บทบาทขององค์กรบริหารส่วนตำบลในการจัดการขยะ เสนอแนวทางการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อระดมเงินทุนในการสร้างอาชีพ การรวมพลังกันเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า รวมถึงการรวมพลังเพื่อต่อสู้กับรัฐในการรักษาสิทธิในการจัดการทรัพยากร การแบ่งชุมชนเป็นกลุ่ม หรือเป็นหมวดเพื่อให้การบริหารจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่แนวทางการรวมกลุ่มกันต่อสู้เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรระหว่างกลุ่มผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนและผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนเน้นการรวมกลุ่มกันเพื่อแสดงความคิดเห็นอย่างสงบ ส่วนผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านเน้นการจัดการอย่างเด็ดขาด การรวมตัวกันเป็นกลุ่มนั้นสอดคล้องกับข้อเสนอในประเด็นองค์กรสตรีกับกลไกการแก้ไขปัญหา ของ กาญจนา แก้วเทพ (2541) ในสตรีกับสิ่งแวดล้อมว่า สตรีเมื่ออยู่ตามลำพังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องรวมกันเป็นองค์กรและเครือข่ายตั้งแต่ระดับท้องถิ่นขึ้นไป จึงจะดำเนินกิจกรรมต่างๆไปได้

2.3 กระบวนการสร้างเครือข่ายและวิวัฒนาการของเครือข่าย

2.3.1 ข่ายความร่วมมือของผู้นำสตรี

ผู้นำสตรีทุกท่านมีข่ายความร่วมมือในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นสายใยความสัมพันธทางตรง ทางอ้อมระหว่างบุคคล ชุมชน เป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่มีความหลากหลายของบทบาทในชีวิตประจำวัน เช่น บทบาท แม่บ้าน นักวิชาการ ความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานการแลกเปลี่ยนทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ เช่น สิ่งของ การช่วยเหลือทางการเงิน การอบรมให้ความรู้ และมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรืออื่นๆ คือ การชักจูงโดยตรงแบบปากต่อปาก หรือบางคนสนใจเข้าร่วมด้วยตนเอง จัดประชุม ทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันเพื่อเป็นพลังต่อรอง และมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปช่วยเหลือ ลักษณะของการปฏิสัมพันธ์และวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร หรืออื่นๆดังกล่าวเป็นไปตามลักษณะของกระบวนการที่ กาญจนา แก้วเทพ (2541) ได้อธิบายเรื่ององค์กรสตรีกับกลไกการแก้ไขปัญหาไว้ใน สตรีกับสิ่งแวดล้อมว่า สตรีเมื่ออยู่ลำพังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร และเครือข่ายที่ประสานงานกันตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับโลก นอกจากนี้กระบวนการดังกล่าวยังเป็นการสร้างผู้นำสตรีให้เป็นผู้ประสานงานเครือข่ายผู้หญิงในแต่ละครัวเรือนให้เป็นเครือข่ายในระดับชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนโดยผ่านโครงสร้างต่างๆ และเป็นการสนับสนุนสตรีในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจเพื่อการจัดตั้งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ตามข้อเสนอแนะในงานวิจัยของ ประสาน ตั้งสิขบุตร (2542) เรื่อง สตรีกับการจัดการทรัพยากรในภาคเหนือตอนบน

จะเห็นได้ว่าข่ายความร่วมมือดังกล่าวมีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์ และมีวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรืออื่นๆ ตามแนวคิดเครือข่ายสังคมที่มีเชลและโบเชแวง อังในพิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ (2536) ศึกษาไว้ว่า มีสายใยความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นอีกหลายคนในสังคม มีการปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร งบประมาณ ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลทั้งที่เป็นกลุ่มไม่เป็นทางการและทางการ พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้น ได้แก่ การไปมาหาสู่กัน การปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือกัน โดยใช้การฝึกอบรม การประชุมและสัมมนาเป็นเครื่องมือ ลักษณะความสัมพันธ์เป็นแบบ

(1) เชิงซ้อน ที่มีความหลากหลายของบทบาทในชีวิตประจำวัน เช่น บทบาทแม่บ้าน บทบาทนักวิชาการ บทบาทประธานสตรีกลุ่มแม่บ้าน

(2) ความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน ทั้งในด้านวัตถุและทางด้านจิตใจ เช่น สิ่งของ การช่วยเหลือทางความรู้ การเงิน

2.3.2 โครงสร้างของเครือข่ายการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

เครือข่ายของผู้นำสตรีแต่ละกลุ่ม มีโครงสร้างแตกต่างกันไป กล่าวคือ

ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีโครงสร้างของเครือข่ายเป็นโครงสร้างทั้งของภาครัฐ และชุมชนที่มีการจัดตั้งอยู่แล้ว กล่าวคือ ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนใช้โรงเรียนของภาครัฐ และกลุ่มสตรีแม่บ้านในชุมชนหมู่บ้าน เป็นช่องทางในการนำเสนอแนวคิดหรือแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กนักเรียน และประชาชนในชุมชน

ผู้นำสตรีนักวิชาการ เน้นการขยายเครือข่ายให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่นหรือองค์การบริหารส่วนตำบล โดยใช้ศูนย์สตรีเป็นแหล่งข้อมูล ดังนั้นโครงสร้างของเครือข่ายจึงใช้องค์กรที่มีอยู่แล้วในชุมชนแต่สมาชิกก็ยังไม่แน่นอน รวมถึงการใช้ศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนเป็นเครือข่ายครอบคลุมถึง 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างของทางราชการ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐโดยเฉพาะจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในการจัดทำโครงการสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาอีกด้วย จึงมีความต่อเนื่องยั่งยืนมากกว่า

โครงสร้างของเครือข่ายของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านเป็นกลุ่มอาชีพ โดยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายผ่านโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นจากชุมชนไปหาหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ด้วยวิธีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือเป็นหมวดตามกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ ได้แก่ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มพืชสมุนไพร และกิจกรรมการผลิตแบบธรรมชาติซึ่งเป็นการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กลุ่มผลิตแหนม กลุ่มแชมพูปลอดสารเคมี

จะเห็นได้ว่าจากลักษณะ โครงสร้างของเครือข่ายของผู้นำสตรีแต่ละกลุ่มนั้นแตกต่างกันไป กล่าวคือ โครงสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีความหนาแน่น และกลุ่มของความสัมพันธ์ในเครือข่ายน้อยกว่าผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน เพราะบริบทของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีลักษณะเป็นผู้นำเสนอแนวทางหรือแนวปฏิบัติต่อชุมชนมากกว่าการเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง โครงสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน จะมีความหนาแน่นภายในเครือข่ายเพราะมีปฏิสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น และลักษณะของชาวบ้านที่สำคัญคือเป็นกลุ่มตามธรรมชาติอยู่แล้ว ลักษณะที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งคือ ในเครือข่ายมีกลุ่มของความความสัมพันธ์มาก แต่ขนาดของเครือข่ายเล็ก ทั้งนี้ลักษณะโครงสร้างของเครือข่ายของผู้นำสตรีเหล่านี้เป็นไปตามที่โบเชแวง (1974, อ้างในพิมพ์วิทย์ ปรีดาสวัสดิ์, 2536) เสนอไว้ว่าโครงสร้างของเครือข่ายสังคม นั้นพิจารณาได้จาก ขนาดของเครือข่ายว่าครอบคลุมบุคคลมากน้อยเพียงใด ความหนาแน่นภายในเครือข่ายนั้น ซึ่ง

หมายถึง ระดับซึ่งสมาชิกหรือบุคคลในเครือข่ายมีความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันในเชิงของการติดต่อสื่อสารทั้งในด้านปริมาณและชนิดของข้อมูลทุกรูปแบบและในด้านการให้คำแนะนำ การสนับสนุนเงินทุนระหว่างสมาชิกในกลุ่มเป็นอย่างไร กลุ่มของความสัมพันธ์ในเครือข่ายเป็นอย่างไร จะเห็นได้ว่าเครือข่ายของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน ประกอบไปด้วยหลายกลุ่มอาชีพ สมาชิกในกลุ่มจะมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างสูง กลุ่มเหล่านี้จึงเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่าย ซึ่งมีสัดส่วนความสัมพันธ์กันสูง ส่วนโครงสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีนักวิชาการบางท่านมีเครือข่ายขนาดใหญ่มากเพราะเป็นโครงสร้างของทางราชการ แต่บางท่านเป็นเครือข่ายทางความคิดมีสมาชิกไม่แน่นอน สัดส่วนความสัมพันธ์จึงถดถอยกันลงมา

2.3.3 วิวัฒนาการของเครือข่าย

เครือข่ายของผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชนมีวิวัฒนาการเริ่มจากการรวมคนที่มีความคิด ประสงค์เดียวกัน มีลักษณะเป็นการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการเมื่อบรรดาคณะประสงค์แล้วจะสลายตัวไป ดังปรากฏการณ์ของชมรมเพื่อเชียงใหม่ และมีวิวัฒนาการจากการกำหนดนโยบายขององค์กรแม่หรือองค์กรระหว่างประเทศที่เน้นการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มูลนิธิวาย.เอ็ม.ซี.เอ. สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์แห่งประเทศไทย ศูนย์สตรีชวาเนาไทย ซึ่งมีนโยบายและสนับสนุนงบประมาณในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงได้ก่อตั้งเป็นองค์กรที่ถาวรและมีเครือข่ายในสังคม มีสำนักงาน พนักงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ

เครือข่ายของผู้นำสตรีนักวิชาการมีวิวัฒนาการจากความสนใจของนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม จนผลักดันให้จัดตั้งเป็นศูนย์สตรีศึกษาขึ้นมาในมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี 2537 จนถึงปัจจุบัน และมีลักษณะเป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวมการศึกษาค้นคว้าวิจัยความเข้มแข็งของชุมชนไว้

ความเป็นมาของเครือข่ายผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านนั้น แม้ในชนบทจะมีการรวมตัวกันตามธรรมชาติอยู่แล้ว และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประการที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ผลกระทบจากการพัฒนาทำให้ชนบทอ่อนแอลงไป จนกล่าวได้ว่าองค์กรและเครือข่ายของผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มาจากการริเริ่มผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและภาครัฐเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กชกร อนุชา (2537) เรื่อง ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อมที่ว่า ธรรมชาติการดำเนินชีวิตของคนชนบท การร่วมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมด้านการเกษตรเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้สตรีสามารถดำเนินการร่วมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือเป็นจุดเริ่มต้นที่องค์กรพัฒนาเอกชนและภาครัฐจะใช้เป็นช่องทางเข้าไปผลักดันได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การสร้างเครือข่ายของ

ผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้าน มีกิจกรรมเฉพาะในชุมชนหรืออำเภอที่ตนมีภูมิลำเนาอยู่เท่านั้น ยังไม่สามารถสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน อาทิ เป็นเครือข่ายลุ่มน้ำเดียวกัน เครือข่ายผืนป่าเดียวกันหรือเป็นเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในจังหวัดเชียงใหม่ได้

จะเห็นได้ว่า แนวทางดังกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกว่าต้องส่งเสริมพัฒนาสตรีและชุมชน ดังที่ปฏิญญาปักกิ่ง (2538) ได้ประกาศไว้ว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา โดยสตรีมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนารูปแบบการผลิตและบริโภค แต่ธรรมชาติได้เลื่อมโทรมลงเพราะการผลิตที่ไม่ยั่งยืน ทำให้ความยากจนและไม่สมดุลรุนแรงมากขึ้น ในขณะที่สตรีเป็นผู้ค้าจุนครอบครัว และชุมชนของตนด้วยการจัดการและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ กระบวนทัศน์ใหม่ของการพัฒนาต้องต้องรวมเอาความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมบทบาทของสตรีเข้าไปด้วย ในบริบทของการพัฒนาทั่วโลกล้วนยอมรับว่านโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนจะไม่ประสบความสำเร็จได้ในระยะยาวหากไม่ให้หญิงและชายมีส่วนร่วมในการพัฒนา และการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนให้เป็นเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น จึงเป็นแนวทางที่ต้องดำเนินการต่อไป

3. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษาพบว่าชุมชนให้ความสำคัญต่อปัญหาเศรษฐกิจมากกว่าสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักต้องสร้างความเข้าใจแก่ผู้นำสตรีและชุมชนว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อมนุษย์จำเป็นต้องแก้ไขพร้อมกับปัญหาอื่น
2. การส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะการเสริมสร้างรายได้และแก้ไขปัญหาความยากจนควบคู่กันไปด้วยเพราะปัญหาความสัมพันธกัน
3. แม้กฎหมายรัฐธรรมนูญจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากร แต่ขณะนี้ยังไม่มีกฎหมายเฉพาะรองรับทำให้การรักษาถึงสิทธิดังกล่าวของชุมชนยังไม่สามารถปฏิบัติได้ ดังนั้นรัฐต้องตรากฎหมายรับรองถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น ด้วยการเร่งรัดการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนโดยเร็วที่สุด
4. จากการศึกษาพบว่ากลุ่มสตรีแม่บ้านมีสายสัมพันธ์เป็นเครือข่ายอยู่แล้วแต่กระจุกตัวตามโครงสร้างการปกครองและกลุ่มอาชีพในชุมชน ยังไม่สามารถผสมผสานเป็นเครือข่ายในระบบนิเวศเดียวกันได้ ผู้นำสตรีบางท่านอยู่ระหว่างการเริ่มต้น ประการสำคัญแม้กลุ่มแม่บ้านจะอยู่ในกระบวน

การพัฒนาสตรีระดับจังหวัดแต่ขาดโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันเนื่องจากภาครัฐยังไม่ปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้สั่งการเป็นผู้สนับสนุน ดังนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนทัศนคติของภาครัฐจากผู้สั่งการให้เป็นผู้สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนอย่างจริงจัง รวมทั้งการจัดสัมมนาเครือข่ายสิ่งแวดล้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการขยายเครือข่ายกว้างขวางยิ่งขึ้น

5. จากการศึกษาพบว่าสตรีมีแนวโน้มในการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายแก้ไขปัญหาทุกด้านได้ดี เพียงแต่ยังไม่มีความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเพียงพอ ดังนั้นผู้นำสตรีกลุ่มแม่บ้านควรเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ควรให้ความรู้มากที่สุด เนื่องจากมีศักยภาพในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากที่สุดและมีองค์กรเครือข่ายอยู่แล้วโดยภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนต้องจัดฝึกอบรม สัมมนาอย่างต่อเนื่อง

6. บทบาทของรัฐยังมีความจำเป็นในลักษณะผู้เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน สนับสนุนและให้คำแนะนำช่วยเหลือด้านต่างๆทั้งเงินทุนและเทคนิคแก่ชุมชน ด้วยการฝึกอบรม สัมมนา จัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อสิ่งแวดล้อมรวมตลอดถึงการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้แม้จะศึกษาถึงกระบวนการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยว่ากระบวนการสร้างเครือข่ายของผู้นำสตรีเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่มิได้ศึกษาถึงความสำเร็จในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของผู้นำสตรีแต่ละท่าน จึงควรมีการศึกษาวิจัยประเมินผล (Evaluation Research) ต่อไปว่า ผู้นำสตรีในจังหวัดเชียงใหม่ประสบผลสำเร็จในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือไม่ มีปัจจัยใดเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จเหล่านั้น และอีกประเด็นหนึ่งที่จะเป็นบทเรียนและประสบการณ์ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วยการสร้างเครือข่าย คือ การศึกษาวิจัยถึงวิวัฒนาการของเครือข่ายผู้นำสตรีองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการบริหารจัดการกับเครือข่ายอื่นๆต่อไป